

Může být elektronické hlasování alternativou pro místní referendum?

Vlastimil Göttinger, Petra Nováčková*

NĚKOLIK POZNÁMEK ÚVODEM

Současný svět je místem setkávání nových technologií a tradičních hodnot. Mezilidská komunikace, správa informačních zdrojů, přenos dat, to vše prošlo v uplynulých desetiletích dynamickým přerodem. Proč ale nejsou nové technologie účastny i na správě věcí veřejných, zejména pak při realizaci zastupitelské nebo přímé demokracie? Nemyslíme tím existenci výpočetní techniky jakožto pouhého zdvojení a kontroly mechanických přepočtů, máme na mysli zjednodušení a komfort pro voliče internetového věku!

Cílem našeho článku je tak přiblížit výhody a nevýhody, možnosti i omezení nástrojů elektronického hlasování pro občana České republiky. Vzhledem k délce příspěvku, a jeho právnímu charakteru, není možné věnovat se do hloubky technické problematice takového hlasování, hlavní pozornost se proto upírá na možnosti, které pro využití elektronického hlasování představuje institut místního referenda. Elektronické hlasování, jak bude dále rozvedeno, lze totiž teoreticky použít na všech úrovních rozhodovacích procesů, které volební právo českému občanovi přiznává, avšak místní referendum je pro jeho zavádění nejpříhodnější. Jsou k tomu dány dva důvody. Tím prvním je jasná profilace z hlediska množství oprávněných osob (toto množství je menší než při referendu celorepublikovém¹), tím druhým pak je omezení výběru pouze na možnosti ANO a NE² (oproti volbám, které, byť na obecní úrovni, znamenají výběr z více než dvou možností). Proto bude téma článku nadále aplikováno na možnosti místního referenda.

K ZÁKLADNÍM POJMŮM

Při úvahách o možnostech elektronického hlasování je nutné vymezit si hned na počátku základní pojmy, které se k tématu vztahují. Elektronické hlasování (ve volbách či při referendu) je tak možné definovat jako jednu z podob realizace základního politického práva občana, při níž je projev jeho vůle³ zaznamenán a zpracováván prostřednictvím elektronického zařízení. To však nelze zaměňovat s elektronickým zpracováním výsledků, které je již běžné, ale do něj proudí vstupy prostřednictvím činnosti pracovníků volební komise. Vlastní elektronické hlasování je možné dále dělit, a to podle nutnosti fyzické přítomnosti voliče v hlasovací místnosti.

První variantou je proto řešení, které se výrazněji neodlišuje od dnes užívaného systému. Ve stacionárním místě pro hlasování (hlasovací místnosti) použije oprávněná osoba místo hlasovacího lístku a úřední obálky elektronického hlasovacího lístku, a to prostřednictvím elektronického hlasovacího terminálu⁴. Totožnost oprávněné osoby ověří podle jejích dokladů komise pro hlasování. Výhodou tohoto systému je snížení nákladů na tisk hlasovacích lístků a rychlost zpracování výsledku, zjevnou nevýhodou to, že se oprávněná osoba musí dostavit do hlasovací místnosti, čímž je kopírován tradiční způsob hlasování. Hlasující navíc nemá možnost ověřit si, zda byl jeho hlas platný a zda byl započten. Takový způsob elektronického hlasování (v angličtině „poll-site electronic voting“) je dnes běžný ve Spojených státech, kde tímto způsobem volí více než 30 % populace⁵.

* JUDr. Vlastimil Göttinger, Ústavní soud ČR, Brno
Mgr. Petra Nováčková, Ústavní soud ČR, Brno

¹ Přičemž největší možnou skupinou osob, kterých se místní referendum může týkat, je Praha s 1 186 618 obyvateli (k 30. 9. 2006), nejmenší skupinou jsou pak obyvatelé obce Závraty na Českokubovicku, která čítá 17 osob přihlášených k trvalému pobytu. Zdroj: Statistický bulletin ČSU za 1. – 3. čtvrtletí roku 2006.

² § 33 odst. 1 písm. d) zákona č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů.

³ Nebo oprávněné osoby, jedná-li se o místní referendum (ustanovení § 2 zákona č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů).

⁴ Většinou se jedná o zařízení DRE (Direct Recording Electronic), na němž si volič vybírá z možností na obrazovce a hlas odevzdává dotykem na obrazovku. Jeho hlas je následně zaznamenán do paměťové karty, z níž je vyslán na místo sčítání hlasů modemem, anebo přenesením celé karty do sčítacího centra komisařem.

⁵ ŠINDELÁŘ, P.: Elektronické volby jako možný nástroj posílení demokracie, Systems integration, 2006, s. 238.

Druhou variantou elektronického hlasování je hlasování vzdálené (nebo také dálkové). Již z vlastního názvu vyplývá, že zásadní změnou oproti tradičnímu systému je ona „odlehlost“ oprávněné osoby od místa, kde se hlasuje dnes a kde se výsledky shromažďují a počítají. Limitujícími faktory pro tento způsob hlasování jsou časová konsonance a kompatibilita komunikačního rozhraní oprávněné hlasující osoby se zvoleným hlasovacím systémem. Zcela zjevnou výhodou je, kromě absence tiskových nákladů a rychlosti zpracování dat, i zvýšený časový a místní komfort občana a tím jeho vyšší motivace k účasti na hlasování. Za nevýhodu, a to bohužel velkou, musíme označit technickou a procesní náročnost ověření identity voliče a zajištění anonymizace jeho hlasu. Při vzdáleném hlasování lze provadět volbu nejen pomocí internetu, ale i sms zpráv, GSM a GPRS funkcí, telefonního připojení anebo prostřednictvím digitální televize⁶. Protože je vzdálené elektronické hlasování progresivnější a přitom i problematičtější metodou, soustředíme se v dalších částech především na něj.

Nelze ovšem, s ohledem na výše uvedené, paušálně tvrdit, že míra elektronické interakce mezi veřejnou správou a občanem je stále na bodu mrazu. Od vzniku ministerstva informatiky, dne 1. ledna 2003, byl výrazně profilován nový přístup, v zahraniční označovaný jako C2G (citizen to government), jehož platformou se stal „e-government“. Podle definice ministerstva informatiky představuje e-government transformaci vnitřních a vnějších vztahů veřejné správy pomocí informačních a komunikačních technologií s cílem optimalizovat interní procesy⁷. Protože uvedená informace není příliš srozumitelná, uvedeme ještě jednu, která je pochopitelnější: „E-government je poskytování informací a služeb veřejné správy on-line v prostředí internetu, ale i technologickými možnostmi vyvolaná transformace veřejné správy“⁸. A právě transformace veřejné správy, ve smyslu zvýšení její výkonnosti, by měla přispět ke zjednodušení činností veřejnosti při styku s veřejnou správou a ke zrychlení jednotlivých řízení. Pokud je dnes možné nahlížet on-line do katastru nemovitostí, podat elektronicky daňové přiznání

anebo přihlášku na vysokou školu⁹, je zvláštní, že do oblasti volební (chceme-li obecněji – hlasovací) ještě elektronizace nezasáhla.

Téměř ihned se nabízí argument, proč ne. Podíl občana na správě věcí veřejných, garantovaný ustanovením čl. 21 Listiny základních práv a svobod, by neměl být omezován znalostí aplikace nové technologie a musel by být zcela bezpečný a verifikovatelný, jako podmínka sine qua non jeho užití. Takový apriorní názor je třeba odmítnout. Využití nových technologií pro vícekanálové zapojení občanů do uplatňování jejich politických práv neznamena nutně omezování těch, kteří takovou technologii neužívají nebo užívat neumějí, protože z logiky věci vyplývá, že nahrazení stávajícího systému hlasování systémem technologicky novým se bude realizovat cestou postupných kroků, nikoliv skokově. A protože se v České republice zatím žádný pokus, byť o formulování základních postulatů, oficiálně nerealizoval¹⁰, nelze s jistotou tvrdit, že elektronické hlasování by nebylo zabezpečené nebo kontrolovatelné. V tomto směru je skepse jistě zbytečná. Druhou stranou mince zůstává, že Češi, na rozdíl mnoha států západního světa¹¹, neholdují příliš internetovým informačním stránkám úřadů a vyřizují věci rádi osobně.

PRÁVNÍ ASPEKTY ELEKTRONICKÉHO HLASOVÁNÍ V MÍSTNÍM REFERENDU

Nejprve několik řádků k vlastnostem místního referenda. V České republice je v současné době místní referendum tzv. dekonstitucionalizovanou formou výkonu práva na samosprávu. To znamená, že Ústava existenci místního referenda, jako přímého výkonu moci samosprávné, tedy územní, nepředpokládá ani neupravuje, přestože je místní referendum i výrazem uplatnění práva občanů na samosprávu podle čl. 100 odst. 1 Ústavy¹². Místní referendum je tak v současnosti upraveno pouze právním předpisem se silou zákona. Z hlediska mezinárodního je v tomto

⁶ Existují ještě dva koncepty vzdáleného neelektronického hlasování – prvním je dozorované vzdálené hlasování, tj. za účasti volebních úředníků, např. možnost hlasovat či volit na ambasádě v zahraničí nebo ve volební místnosti mimo volební okrsek hlasujícího, a druhým způsobem je nedozorované vzdálené hlasování – tj. bez účasti volebních úředníků – např. hlasování prostřednictvím pošty.

⁷ Dostupné z: <http://www.micr.cz/egovernment/default.htm>.

⁸ MOC, B.: E-government – hledání cesty dál; E-government, 2/2004.

⁹ Např. http://www.muni.cz/information_for/applicants.

¹⁰ Český statistický úřad, který v České republice volby zajišťuje, se však sám na možnosti elektronického hlasování připravuje prostřednictvím svého řešitelského týmu. I zde se však předpokládá, že jako první mezistupeň by měla být připuštěna možnost poštovního hlasování.

¹¹ V roce 2004 prováděla společnost Accenture kvantitativní a kvalitativní výzkum postojů a zvyků týkajících se e-governmentu, tedy studie o elektronizaci veřejné správy. Studie byla založena na výsledcích průzkumu vedeného mezi pravidelnými uživateli internetu ve 12 zemích v Severní Americe, Evropě a Asii a kvantitativního posouzení vspělosti služeb elektronické veřejné správy v 22 zemích. Výsledkem průzkumu bylo, že většina občanů využívá vládní webové stránky především jako zdroj informací a nikoliv k provádění on-line transakcí.

¹² Ústavní soud ČR ve svém usnesení sp. zn. II. ÚS 706/04 ze dne 31. srpna 2006 konstatoval, že: „místní referendum postrádá ústavněprávní zakotvení a jeho úprava je svěřena pouze právu jednoduchému a tudíž není vypsání místního referenda ani ústavním pořádkem předpokládáno. Ústavní systém ČR je založen na principu zastupitelské demokracie. Institut referenda tak musíme chápat

kontextu potřeba zmínit Mezinárodní pakt o občanských a politických právech vyhlášený ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976 Sb., který ve svém čl. 25 dává každému občanu právo podílet se na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců.¹³ Základní politické právo podílet se na správě věcí veřejných (tedy i využitím institutu místního referenda) je zaručeno v ústavní rovině také v čl. 3 odst. Evropské charty místní samosprávy (sdělení MZV č. 181/1999 Sb.), podle něhož mají správu podstatné části věcí veřejných v mezích zákona právo vykonávat kromě zvolených zástupců i referenda občanů. Jelikož se stala Česká republika od 1. května 2004 členským státem EU, je vhodné zmínit, že institut místního referenda není upraven ani právem Evropských společenství, ani judikaturou Evropského soudního dvora. Právní úprava místního referenda v ostatních členských státech je proto víc než různorodá.¹⁴

Základním pramenem našeho zkoumání místního referenda musí být zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů (dále jen „zákon“). Místní referenda lze obecně označit jako fakultativní, přičemž jedinými obligatorními referendy jsou místní referendy v případě rozdělení obce na více částí podle § 21 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení) anebo místní referendum o odloučení městské části sousedící s jinou obcí od hlavního města Prahy¹⁵. Fakultativní místní referendum pak lze konat o jakékoliv otázce v rámci samostatné působnosti obce, s výjimkami stanovenými v § 7 zákona.

Stěžejní otázkou pro zkoumání, zda je možné použít v místním referendu metodu elektronického hlasování, jsou hlavy V a VI zákona¹⁶, které upravují hlasování a zjištění výsledků hlasování. Není překvapením, že stávající právní úprava je založena na tradiční formě (osobní účast oprávněné osoby v hlasovací místnosti, hlasovací lístek v listinné podobě, existence nejméně čtyřčlenné komise pro hlasování apod.), která elektronické hlasování vylučuje právě svými kogentními ustanoveními, od nichž se nelze odchýlovat.

Víme-li, že právní úprava de lege lata nepřipouští jiný, než tradiční způsob hlasování, zkusme alespoň rozebrat možnosti de lege ferenda.

Jak vyplývá z čl. 21 Listiny základních práv a svobod, „mají občané právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců“. Vyjádřením tohoto obecného ustanovení je pak právo volit a jaksi nepřímo z něj vyplývá i právo hlasovat v místním referendu. Dovozuje se, že vzhledem k tomu, že Ústava vydělila v čl. 8 samosprávu ze státní moci upravené v čl. 2, a to včetně možnosti stanovit ústavním zákonem kdy je státní moc vykonávána přímo, není nutné upravovat přímé podílení se na správě věcí veřejných prostřednictvím místního referenda formou ústavního zákona. Tak to rovněž vnímal zákonodárce a místní referendum upravil právním předpisem se silou zákona.¹⁷

Čl. 21 odst. 3 Listiny dále uvádí, že volební právo musí být všeobecné a rovné a vykonává se tajným hlasováním. Toto ustanovení je z hlediska obecných požadavků na hlasování generální klauzulí (byť tak samozřejmě není legislativně technicky označeno) a je dále konkretizováno v čl. 18 Ústavy, tedy že volby do Parlamentu České republiky se konají tajným hlasováním, na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva. Oproti čl. 21 odst. 3 zde přibyl znak přímosti! Týž znak přímosti je obsažen dále i v požadavcích na způsob voleb členů zastupitelstev podle čl. 102 Ústavy¹⁸.

Místnímu referendu se svým charakterem nejvíce blíží celostátní referendum. Snad pro tradiční nechuť českých zákonodárců k tomuto institutu nám však chybí jeho obecná úprava. Článek 2 odst. 2 Ústavy pro referendum požaduje formu ústavního zákona, což se za 14 let existence České republiky ukázalo jako největší problém¹⁹, a tak zůstal solitérem ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii, který je předpisem ad hoc. Zákon o provádění referenda ale také obsahuje požadavek na přímé hlasovací právo. Chybí zde však výraznější ústavní opora pro jeho zakotvení, protože čl. 21 Listiny, který je (spolu s čl. 2 odst. 2 Ústavy) páteří přímé demokracie v našem ústavním pořádku, požadavek na přímé hlasování neuvádí²⁰ a analogie s ústavní a zákonnou úpravou voleb by zde byla nepatřičná.

Vzhledem ke skutečnosti, že všechny právní předpisy upravující volby nebo referendum obsahují požadavek na přímé hlasování, nemůže nás překvapit, že

pouze jako doplňkový a ad hoc používaný instrument, kterému je nutno přiznat status jisté výjimečnosti, jež se legislativně projevuje mj. tím, že pro jeho použití je třeba splnit celou řadu podmínek“.

¹³ KADEČKA, S. Místní referendum. ASPI 20280 (lit), publikovaný názor, platný na území ČR, vydaný dne 8. 5. 2002.

¹⁴ ŘÍČKA, T. Místní referendum jako výraz přímé demokracie, *Veřejná správa*, 2005, č. 1-2. s. příloha III.-VI.

¹⁵ § 12 odst. 2 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.

¹⁶ Konkrétně ustanovení § 28 až 43 zákona.

¹⁷ MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V.: *Soudní přezkum voleb*, Linde, Praha, 2006, s. 194.

¹⁸ Obdobná ustanovení ve vztahu k přímosti hlasování obsahují i zákon č. 247/1995 Sb., zákon č. 130/2000 Sb. a zákon č. 491/2001 Sb. (volby do Parlamentu, zastupitelstev krajů a zastupitelstev obcí).

¹⁹ Referendum nemá obecně v českém konstitucionalismu tradici a federální ústavní zákon č. 327/1991 Sb., o referendu, zase nebyl nikdy aplikován.

²⁰ Rovněž čl. 25 písm. b) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech stanoví pro hlasování pouze podmínku všeobecnosti, rovnosti a tajného hlasování.

zákon o místním referendu ve svém § 3 vyslovuje v taxativním výčtu rovněž podmínku přímého hlasování. Tím se dostáváme ke klíčovému bodu celého problému. Můžeme totiž s jistotou tvrdit, že zbylé podmínky pro hlasování lze pomocí elektroniky splnit. *Všeobecnost*, tedy zjednodušeně právo hlasovat bez ohledu na svůj sociální, politický, náboženský nebo jiné status; *Rovnost* vyjádřenou přidělením jednoho hlasu každému jednomu voliči a stejnou vahou všech hlasů²¹; i *Tajné hlasování*, které se realizuje vložení hlasovacího lístku do úřední obálky za plentou, přičemž tomu, kdo za plentu nevstoupí, komise neumožní hlasovat (což je de facto povinnost hlasovat tajně). Praktickou realizaci těchto podmínek nastíníme v další části našeho článku. Stejným problémem je ale přímota hlasování.

Nemůžeme se ztotožnit s autory²², kteří tvrdí, že elektronické hlasování je prolomením zásady přímého hlasování. Použití elektronického terminálu anebo hardwarového rozhraní pro dálkový přístup neznamená negaci přímého hlasování, ale jednu z myslitelných forem přímého vyjádření vůle oprávněné osoby. Rovněž Ústavní soud uvádí²³, že princip přímých voleb (v tomto ohledu můžeme abstrahovat volby jako hlasování vůbec) má zajistit bezprostřední vztah mezi hlasováním voliče a výsledným obsazením mandátu. Soud jako negaci přímosti uvádí institut prostředníka (např. sbor volitelů v USA), který je volen, aby určil, kým má být volená funkce obsazena. Nejen z postoje Ústavního soudu vyplývá²⁴, že požadavek na přímé hlasování se vztahuje na nepřerušovanou účinkovou vazbu mezi rozhodnutím oprávněné osoby, vyjádřeným její odpovědí na položenou otázku, správným započtením této odpovědi do sumy výsledků hlasování; přičemž účinková vazba musí být zakončena následkem, který právní úprava s konkrétním výsledkem hlasování spojuje. Nelze tak poukazovat na existenci prostředníka, protože, aby bylo vůbec možné hovořit o omezení práva na přímé hlasování, musí být prostředník schopen výběr provedený oprávněnou osobou dodatečně měnit. Elektronické zařízení, ať již dálkové nebo ve volební místnosti, nemůže ovlivňovat výsledek hlasování, protože je jen hmotným nosičem (transformačním kanálem) vůle oprávněné osoby. Je tedy stejným hmotným nosičem, byť technologicky o řády vyšším,

jako je obálka, hlasovací lístek a hlasovací schránka. Samotné hmotné nosiče nemohou být popřením zásady přímého hlasování, některé však mohou být při útoku na svůj obsah zranitelnější než jiné²⁵. Otázka zabezpečení elektronického hlasování však není totožná s otázkou legitimity²⁶ elektronického hlasování.

Máme-li shrnout připravenost právního prostředí pro aplikaci elektronického hlasování v místním referendu, musíme konstatovat, že mu brání právní úprava obsažená v zákoně o místním referendu. Posoudíme-li ale obecné postuláty obsažené v ústavním pořádku, je možné uvažovat o novelizaci zákona bez nutnosti změny ústavních zákonů, protože elektronické hlasování může požadavky, kladené na něj ústavními zásadami, naplnit.

TECHNICKÉ ASPEKTY ELEKTRONICKÉHO HLASOVÁNÍ V MÍSTNÍM REFERENDU

Než se budeme podrobněji zabývat vzdáleným hlasováním, pro uvedení čtenáře do problému ukážeme nejprve systém hlasování, jak by teoreticky mohl probíhat při osobní účasti voliče v hlasovací místnosti („poll-site electronic voting“).

Elektronické terminály v hlasovacích místnostech by byly buď centrálně propojeny on-line, anebo by propojeny nebyly a jednalo by se tak vlastně jen o elektronickou formu starých hlasovacích boxů. Princip hlasování spočívá v elektronizaci hlasovacího procesu v hlasovací místnosti za přímé účasti oprávněné osoby. Ve světě jsou elektronické terminály hojně využívány, a to v různých modifikovaných podobách, spočívajících zejména v různých druzích používaných elektronických přístrojů, s různými funkcemi, odlišným zabezpečením či finálním způsobem sčítání hlasů²⁷. V principu příslušný systém funguje tak, že hlasující v hlasovací místnosti či již předem poštou obdrží speciální modul ve formě zakódované čipové karty, kterou v hlasovací místnosti u elektronického terminálu vloží do jeho čtečského zařízení a touto čipovou kartou se identifikuje. Pomocí dotykového displeje na počítači následně učiní svůj výběr určité odpovědi. Poté je jeho výběr započítán

²¹ Zde je vhodné upozornit na to, že hlasy mají stejnou váhu při svém sčítání, avšak při hodnocení výsledku hlasování je třeba vnímat i celkové počty hlasů pro kandidátní listinu. K tomu blíže Nález ÚS ze dne 2. dubna 1997, sp. zn. Pl. ÚS 25/96.

²² Srovnej např. – ZÁLEŠÁK, M. – MATEJKA, J.: Nové možnosti (e)demokracie: Vybrané právní a technologické aspekty, Dostupné z: <http://itpravo.cz/index.shtml?x=113369>; nebo AMBROŽ, J.: E-volby jsou v ČR vzdálenou budoucností, Dostupné z: <http://www.lupa.cz>, 2005.

²³ V Nálezu ÚS ze dne 2. dubna 1997, sp. zn. Pl. ÚS 25/96.

²⁴ Ale také – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V.: Soudní přezkum voleb, Linde, Praha, 2006, s. 101–104.

²⁵ O pohledu na důvěryhodnost hlasovacích zařízení svědčí i poněkud sarkastická poznámka Ústavního soudu, který v odůvodnění svého rozhodnutí ze dne 19. února 2003, sp. zn. Pl. ÚS 83/2003 konstatoval značnou poruchovost hlasovacího zařízení v Poslanecké sněmovně.

²⁶ BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A.: Teorie práva, ASPI publishing, 2003, s. 180.

²⁷ 85 % takovýchto hlasovacích přístrojů (v zahraničí téměř výlučně užívaných pro volby) tvoří tři systémy: Diebold Accuvote, IVotronic a Sequoia voting systems, všechny s dotykovou DRE obrazovkou. Zdroj: BOUTIN, P.: Is e-voting safe?, Dostupné z: <http://www.pcworld.com>.

tán. Do budoucna lze také zvažovat umístění elektronického terminálu mimo hlasovací místnost, a to na veřejném místě k tomu určeném, kde by občan měl rovněž možnost hlasovat, a to obdobným postupem zmíněným výše. Výhodou těchto elektronických terminálů je, že mohou oprávněné osobě nabídnout např. potřebné informace v několika jazycích, pro nevidomé hlasující zajistit zvukový výstup, mohou také snížit počet odevzdaných neplatných hlasů tím, že upozorní hlasujícího na chybu, jíž se při dotyku obrazovky přístroje dopustí apod. I když je v tomto případě nutná osobní účast hlasujícího v hlasovací místnosti, což lze oprávněně považovat jako určitou nevýhodu, nespornou výhodou těchto elektronických terminálů je především konečné zpracování hlasování, které je v podstatě okamžité. Jisté problémy tohoto systému mohou spočívat v bezpečnostním zajištění, odolnosti proti útoku zvenčí, např. rizikem mnohonásobných hlasů, či možností zjištění hesla oprávněné osoby. Ani v tomto typu zařízení totiž nejsou vyloučeny chyby²⁸.

Vzdálené hlasování²⁹ není svázané s místem uskutečnění volby. Lokální nezávislost hlasující oprávněné osoby proto závisí v maximální míře na možnostech komunikační infrastruktury pro přístup do volebního systému. Optimistickou zprávou je proto narůst zastoupení internetu a mobilních telefonů v populaci, protože se s ním vytváří technologické podhoubí pro budoucí využití dálkového elektronického hlasování. Asi nelze zpochybnit názor, že se budoucnost elektronického hlasování v první řadě odvíjí od záruk jeho bezpečnosti. V první řadě bezpečnosti hlasujícího a jeho osobních údajů, ale také záruk bezpečnosti systému z hlediska referenčního.

V následujících krocích si ukážeme, jak by proces elektronického hlasování mohl vypadat, aby jej bylo možné považovat za bezpečný³⁰. Každý hlasující musí být jednoznačně identifikován, stejně jako jeho oprávnění ke hlasování. V zásadě je tento požadavek možno řešit pěti způsoby:

- *Elektronické ID.* Nejjednodušší situace je při současné existenci všeobecně užívaného elektronického identifikátoru (elektronické ID nebo zaručený elektronický podpis) a jednotného registru obyvatel/voličů/hlasujících. Hlasující k hlasovacímu systému přistupuje jako k jakékoli jiné elektronické službě. Hlasující použije elektronický identifikátor (čipová karta) připojený vhodným rozhraním k systému, autorizuje se kombinací elektronického identifikátoru uloženého na dokladu a údaje známého pouze jemu (např. PIN). Následně systém zajistí ověření totožnosti vůči databázi osobních dokladů

a dále oprávnění hlasovat vůči registru obyvatel/voličů/hlasujících. Relativně složitější variantou může být i využití elektronického identifikátoru vydaného jiným důvěryhodným poskytovatelem, například bankou.

- *Fyzická registrace.* Fyzická registrace hlasujícího v předstihu před vlastním hlasováním. Sice se do značné míry omezuje pohodlí hlasující osoby, ale pokud je registrace jednorázová, mohla při vyšší frekvenci referend představit relativně použitelnou alternativu, i když vícenásobné použití takto získaného identifikátoru snižuje celkovou bezpečnost řešení. Volič se registruje na příslušném úřadu veřejné správy (v evidenci obyvatel nebo evidenci osobních dokladů), po fyzické kontrole totožnosti, je zaregistrován do hlasovacího systému a je mu následně doručen identifikátor (obdoba bankovního PIN). Volič tedy přístupu k hlasovacímu systému použije nějaký bezvýznamový identifikátor (voličské číslo, číslo osobního dokladu apod.) a PIN, kterým systém zajistí ověření totožnosti a oprávnění hlasovat vůči registračnímu systému.
- *On-line registrace s fyzickým předáním identifikátoru.* Probíhá obdobně jako u fyzické registrace, pouze iniciační krok registrace provádí občan sám on-line. Registraci inicializuje volič sám na serveru registrační služby, přičemž proces ověření jeho identity probíhá na základě kombinací různých údajů z různých zdrojových databází veřejné správy (např. kombinace čísla občanského průkazu, řidičského průkazu, čísla sociálního pojištění, adresy atd.). Po ověření těchto údajů registrační server předpokládá totožnost za dostatečně ověřenou a vystaví identifikátor, který je zaslán poštou.
- *On-line registrace s elektronickým předáním identifikátoru.* Probíhá obdobně, ale součástí registrace je i uvedení čísla mobilního telefonu. Po ověření údajů je vystaven identifikátor, který je však následně zaslán elektronicky (SMS do mobilního telefonu s následným potvrzením doručení) nebo může být identifikátor formou elektronického klíče uložen podobně jako u internetového bankovníctví do počítače.
- *Jiný způsob,* který může využívat existujícího systému poštovní volby pro distribuci identifikátorů, registraci prostřednictvím SMS apod.

Systém tedy musí být schopen rozpoznat, zda volič volil jak prostřednictvím internetu tak i tradičním

²⁸ Možnosti ovlivnění popisují např. FELTEN, E.: Soft Coersion and the Secret Ballot, Dostupný z: <http://www.freedom-to-tinker.com> nebo BOUTIN, P. – viz výše.

²⁹ V Evropě se také používá pro dálkové elektronické hlasování pojmu „i-voting“, česky tedy „i-volby“.

³⁰ Koncept tohoto řešení navrhnul ŠINDELÁŘ, P.: Elektronické volby jako možný nástroj posílení demokracie, Systems Integration 2006, s. 242–244.

systemem. Toto rozpoznání může být buď synchronní (elektronická i tradiční forma hlasování současně) nebo asynchronní (papírové hlasování začíná v okamžiku ukončení elektronického). Bylo by otázkou zvolené právní úpravy, který hlas je v takovém případě platný. Z podstaty systému tradičního hlasování by asi byl platný „papírový“ hlas, neboť ten není možno následně po jeho odevzdání zneplatnit. Další možností je zákaz paralelní tradiční volby a naopak zavedení povinnosti elektronického hlasování pro voliče registrované pro i-volbu³¹.

V souvislosti s možnostmi elektronického hlasování bývá často poukazováno na nutnost zajištění anonymity hlasující osoby. Lze si představit, že po transformaci aktu hlasování jednotlivce do formy elektronických dat je technicky možné, aby vazba mezi těmito dvěma částmi procesu zůstala zachována nebo ji bylo možné rekonstruovat. Systém tedy musí nejenom technicky zaručit důsledné oddělení identity hlasujícího (případně jeho elektronického identifikátoru) od obsahu hlasování, ale to samé musí být zaručeno procesně. Bylo by tak nutné po určitou dobu držet v systému propojený vlastní obsah hlasování a specifickou formu identifikace hlasujícího, nicméně musí být normativně zaručeno, že v této fázi není možno otevřít hlasovací obálku s obsahem hlasu. Po ukončení hlasování je vhodné tuto vazbu zpětrhat a data dále držet odděleně. Samozřejmě součástí řešení musí být i striktní úprava přístupových práv technického personálu zajišťujícího provoz volebního systému, vnitřní audit a kontrolu, nezávislý audit systémů před, během a po ukončení voleb a vhodné zajištění fyzické bezpečnosti systému. O tom, že je obtížné zajistit současně tajnost hlasování a přitom i jeho transparentnost a kontrolu totožnosti hlasujícího, svědčí studie softwarového zabezpečení hlasovacího procesu, kde je nezbytně nutné používat pro data uložená v „elektronické hlasovací urně“ šifrovací metody a nejrůznější kryptografické klíče uložené na více hlasovacích serverech³².

NADNÁRODNÍ ÚPRAVA ELEKTRONICKÉHO HLASOVÁNÍ

Ačkoliv je zatím v České republice koncept elektronického hlasování v plenkách a první nasmělé pokusy se týkají hlasování v zahraničí³³, v Evropě není

koncept i-voleb žádným nováčkem. V oblasti zavádění elektronického hlasování je pak z Evropských institucí neaktivnější Rada Evropy. Z dokumentů, které by se elektronického hlasování mohly týkat, chceme upozornit především na následující.

Podle čl. 3 dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o lidských právech (dále jen „dodatkový protokol“) se vysoké smluvní strany zavázaly pořádat v rozumných intervalech svobodné volby, a to tajným hlasováním a za takových podmínek, které umožní svobodné vyjádření volby občanů. Tento závazek, společně se zárukou svobody projevu a práva na sdružování podle článků 10 a 11 Evropské úmluvy, je považován za základ demokratického systému. Svoboda projevu a právo na sdružování jsou totiž základními podmínkami, bez nichž nelze naplnit právo na svobodné volby. Článek 3 dodatkového protokolu ovšem garantuje i právo jednotlivce volit a být volen, jakkoliv to výslovně neuvádí. Jakožto držitel subjektivních práv se může jednotlivce na jeho ustanovení přímo odvolat³⁴. Přestože se článek 3 dodatkového protokolu přímo nevztahuje na volby do zastupitelstev samosprávných celků (s výjimkou zemských parlamentů federativních států), na volbu hlavy státu ani na účast v referendu³⁵, může být vodítkem pro vytváření budoucích legislativních mantinelů de lege ferenda.

Kodex dobré správy ve volebních záležitostech (dále jen „kodex“) je druhým zdrojem idejí pro kritéria budoucí možné právní úpravy elektronického hlasování. Přijaly jej v červenci 2002 Výbor pro demokratické volby a Benátská komise a samotný kodex tvoří dvě části. První je Směrnice, postavená na principech Evropského volebního dědictví a druhou pak „důvodová zpráva“, která obsahuje definice, glosy a doporučení k bodům uvedeným ve Směrnici. Ve věcech elektronického hlasování je však Kodex poměrně stručný.

K metodám elektronického (ale i mechanického hlasování a voleb) se nejvíce vztahují čl. 42 až 44 důvodové zprávy. Zde se mimo jiné uvádí, že několik zemí již používá anebo připravuje elektronické hlasovací metody. Poukazuje na výhody z elektronického hlasování plynoucí, ale současně upozorňuje na potřebu jistých opatření pro minimalizaci rizika volebních podvodů, jakým může být například zpětná kontrola vlastní volby voličem po jeho hlasování. Je rovněž třeba dbát na to, aby design hlasovacího rozhraní nebyl matoucí, uvádí dále důvodová zpráva s tím, že pro vyříze-

³¹ Například ve Švýcarském kantonu Geneve je pro kontrolu užití toho kterého volebního kanálu využíváno stírací pole s identifikátorem na volebním lístku, podobně jako u loterií. V systému, který je využíván v Estonsku, je zase možné volit vícenásobně elektronickými kanály (systém tak omezuje možnost prodeje hlasu, či vynuceného hlasování), každá následná volba ruší volbu předchozí, ale papírová volba na závěr ruší i-volbu.

³² V podrobnostech SCHOEEMAKERS, B.: Fully Auditable Electronic Secret-Ballot Elections, *Advance in Cryptology*, 2003, s. 148–164.

³³ Viz zákon č. 171/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

³⁴ Viz rozhodnutí ESLP Mathieu Mohin and Clerfayt – A 113 ze dne 2. března 1987. Ve stejném rozhodnutí soud také dovodil, že ačkoliv článek 3 dodatkového protokolu uvádí pojem „lidé“, v duchu evropské ústavní tradice jsou „lidmi“ pouze občané státu. Upřesnil také, že obsah článku 3 dodatkového protokolu se vztahuje na cizince v tom ohledu, aby s nimi všemi bylo zacházeno stejně.

³⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 7. září 1999 Hilbe, RJD 1999–VI.

ní budoucích stížností o hlasování by zařízení mohlo tisknout protokol o hlasování, který bude po nezbytné nutnou dobu uchován v zapečetěné schránce u tohoto zařízení. Hlavní důraz však klade na to, že elektronické hlasování musí být zabezpečené a důvěryhodné. Bezpečný systém je podle důvodové zprávy ten, který přestojí útok směřující k jeho omezení; důvěryhodný pak je ten, který funguje nezávisle, bez ohledu na softwarové či hardwarové zkratky. Dále pak volič (oprávněná osoba) musí dostat potvrzení o své volbě (výběru), a je-li to nezbytné, musí mu být umožněna oprava bez ohrožení tajnosti jeho volby.

V roce 2004 vydala Rada Evropy nezávaznou formou doporučení členským státům směřující k začlenění i-volebních systémů do národních volebních legislativ³⁶. K podpoře tohoto doporučení Rada ustavila pracovní skupinu³⁷, která se zabývá prací na společném projektu definice standardů pro realizaci i-volebního systému. Vedle toho Evropská komise zvažuje vhodný koncept i-voleb využitelný v roce 2009 pro volby do Evropského parlamentu, který se bude týkat 470 milionů voličů.

PRAKTICKÉ ZKUŠENOSTI ZE ZAHRANIČÍ

Prakticky ve valné většině vyspělých evropských zemí probíhají různé pilotní projekty nebo testy možných systémů i-voleb a to buď na národní nebo místní úrovni. V Evropě v zásadě existují tři i-volební systémy, které jsou trvale užívány ke svému účelu. Jako pionýr v této oblasti vystupuje Švýcarsko, kde různé piloty probíhají již od roku 2000. V současné době je v praxi vyzkoušené i-volební řešení běžně užíváno v kantonech Geneve a Neuchatel. Dalšími aktivními průkopníky jsou skandinávské státy, Velká Británie (testovány i-volby jak prostřednictvím internetu, tak mobilních telefonů) a Itálie. V Estonsku byly v roce 2005 uskutečněny celoplošně komunální volby prostřednictvím Internetu. Ve Španělsku byl tento typ voleb použit v roce 2003 jako pilotní projekt pro volby do Katalánského Parlamentu (Generalitat de Catalunya) a 24.000 Katalánců žijících v zahraničí mohlo volit prostřednictvím internetu. K některým zemím a výsledkům elektronického hlasování v nich nyní podrobněji:

USA. Prvním státem, kde bylo použito elektronické hlasování ve velkém měřítku (při demokratických plenárních pro prezidentské volby), byl v roce 2000 stát Arizona. Prostřednictvím internetu či elektronickou poštou zde hlasovalo 86.907 členů demokratické

strany (80 % všech oprávněných voličů), přičemž voliči mohli rovněž hlasovat běžně používanými hlasovacími lístky v tradičních volebních místnostech. I přes tento primát ale OBSE označuje volební systém ve Spojených Státech za složitý a méně bezpečný, než např. ve Venezuele³⁸.

V Německu proběhly první volby s elektronickou volbou ve volebních místnostech (tedy s využitím elektronických terminálů), a to již v roce 1999 při volbách do Evropského parlamentu. Jednalo se však pouze o zkušební projekt ve městech Kolín nad Rýnem a Düsseldorf. V roce 2002 však již bylo do voleb do Spolkového sněmu nasazeno 1500 elektronických terminálů v pěti spolkových zemích Německa. Dnes je tento způsob elektronického hlasování zaveden ve větší části celé země.

Ve Švýcarsku je politický systém silně navázán na rozhodování voličů o důležitých otázkách formou referendum (voliči se zpravidla účastní čtyř až pěti ročně). Klesající zájem voličů je v případě země, v níž je řada důležitých otázek rozhodována přímo voliči formou referenda, problém, a proto se politická reprezentace začala zabývat otázkou, jak tuto účast zvýšit. Od roku 1995 jsou tak uzákoněny poštovní volby jako alternativní možnost hlasování. Po jejich zavedení je dnes celkem 95 % hlasů zasíláno poštou a volební účast se zvýšila o 20 %. V roce 2000 začal kanton Geneve s přípravou pilotního projektu elektronických voleb, a od roku 2001 v ní pokračoval společně se společnostmi Hewlett-Packard a Wisekey. Technická realizace vycházela z existujících principů poštovních voleb a využití internetu. V prvních i-volebách volbách v roce 2003 volilo přibližně 22 % voličů on-line, a obdobný stav byl zaznamenán u poštovních voleb. Celková volební účast se zvýšila o 13 %. Jen v roce 2004 byl systém využit pro čtyři úspěšná referenda a dvoje regionální volby. V současnosti je užíván pro kantonální i federální referenda a volby, přičemž počet on-line odevzdaných hlasů se pohybuje nad 50 %.

Ve Velké Británii se poprvé elektronicky volilo v roce 2002 ve městech Sheffield, Liverpool a St. Albans. V květnu roku 2006 ve volbách do obecních zastupitelstev, kdy hlasovalo více jak 1,5 milionů voličů, bylo možno využít různé způsoby hlasování, např. prostřednictvím internetu, krátkých textových zpráv nebo digitální televize, internetových terminálů a pošty. Systém byl z bezpečnostního hlediska důkladně zajištěn, a to kombinací PINu a hesla, které každý občan obdržel. Přes 40 % voličů využilo hlasování přes internet.

Elektronické hlasování je rovněž využíváno v Nizozemí, kde má občan možnost si vybrat mezi tradič-

³⁶ Samotné doporučení je sice poměrně obsáhlé (tvoří jej 112 článků), avšak je napsáno ve velice obecné rovině (např. čl. 12 nás informuje o tom, že hlasující volič by neměl být vystaven manipulaci s cílem ovlivnit jeho volbu).

³⁷ Multidisciplinary Ad Hoc Group of Specialists on Legal, Operational and Technical standards for e-enabled voting (IP1-S-EE).

³⁸ SNYDER, B., International Herald Tribune, 3.11.2004.

ním hlasováním s volebními lístky nebo pomocí čipové karty vkládané do volebního stroje. Ačkoliv se v obou případech volič musí osobně dostavit do volební místnosti, využívá možnosti využít čipovou kartu neuvěřitelných 94 % voličů.³⁹ V roce 2004, při volbách do Evropského parlamentu, měli občané Nizozemského království žijící v zahraničí možnost volit prostřednictvím internetu nebo telefonu, přičemž tuto možnost využilo 40 % z nich. Přestože se jednalo o pilotní projekt, počítá se s využitím e-hlasování i v letošních volbách do Parlamentu.

Španělsko. V roce 2004 zorganizovalo město Madrid největší evropský test elektronických voleb. Město využilo produktu PNYX government⁴⁰ ke konání místního konzultativního referenda, ve kterém 136 000 občanů z centrálního Madridu mohlo využít pro referendum o prioritách rozvoje oblasti čtyři způsoby hlasování: internet, mobilní telefon s podporou Java, mobilní telefon s podporou SMS a tradiční způsob volby. Identifikace voliče probíhala na základě 16 číselného alfanumerického kódu, který byl distribuován poštou. V návaznosti na projekt byly zpracovány dvě sociologické studie, které poskytují řadu údajů pro případné posouzení chování hlasujících osob. Mezi zajímavé výsledky patří to, že volby preferují voliči pod 45let věku, nejnižší zájem o volby mají voliči pod 24 let, 50 % účastníků průzkumu podporuje závazné i-volby a pouze 15 % je proti, že skoro 90 % voličů použilo metodu fyzické registrace, 10 % registraci on-line a hlavně, že by voliči maximálně preferovali pro i-volby používání krátkých textových zpráv.

V Kanadě je ve federálním volebním zákoně obsaženo ustanovení týkající se elektronické volby a vrchní volební komisaři jsou zde oprávněni realizovat projekty či studie o využití alternativních způsobů volby (mohou tedy testovat elektronické hlasování pro jeho budoucí použití v celostátních volbách). Takové testování však nesmí být aplikováno na oficiální volby bez toho, aby byl dán předchozí souhlas těch výborů senátu a poslanecké sněmovny, které posuzují volební záležitosti. Na provinční a místní úrovni mohou si mohou tamější orgány zvolit a používat vlastní volební zařízení. Stejně jako v sousedním USA je i v Kanadě běžné využití různých druhů elektronických hlasovacích terminálů.

Brazílie začala na počátku 90. let 20. století provozovat elektronický, počítačově zpracovaný volební systém pro zajištění věrohodnosti a úplnosti výsledků voleb. V roce 1993 brazilské volební úřady vytvořily

vlastní síť a zřídily infrastrukturu pro 120 milionů brazilských voličů v 5567 městech. Během prezidentských voleb roku 1996 byl představen koncept elektronického hlasování a o čtyři roky později již měli Brazilští voliči k dispozici přes 350 000 elektronických volební terminálů.

Zatím poslední velký test elektronického hlasování proběhl v polovině října roku 2005 v Estonsku, přičemž občané měli možnosti odevzdat svůj hlas při komunálních volbách i prostřednictvím internetu. Přestože se nejednalo o historicky první on-line hlasování v praxi, bylo Estonsko první zemí, která umožnila tento způsob hlasování ve volbách s celostátním rozsahem. Musíme poznamenat, že tyto volby nebyly pro některé Estonce první možností hlasování přes internet. V lednu roku 2005 totiž proběhl v hlavním městě Talinu pilotní projekt, v rámci něhož bylo možno při referendu o umístění Památníku svobody hlasovat elektronickou cestou. Projekt byl úspěšný, zejména po bezpečnostní stránce, přičemž 14 % z celkového počtu hlasů bylo odevzdáno s pomocí internetu.

Estonsko je pokládáno za internetově vyspělou zemi a dokonce i v estonské ústavě je od roku 2000 zakotveno, že každý občan má zaručeno právo na přístup k internetu. Internet je tedy v Estonsku hojně využíván, ať jde o internetové bankovníctví, e-government nebo možnost činit různé právní úkony přes internet⁴¹.

V roce 2002 byly v Estonsku zavedeny nové identifikační průkazy, tzv. ID karty, které se staly důležitým předpokladem pro úspěšné provedení těchto elektronických voleb. Tyto identifikační průkazy obsahují bezpečnostní prvky ve formě dvou digitálních certifikátů, které sloužily k autentizaci a k elektronickému podpisu a dále související privátní klíče chráněné PIN kódy.⁴² Stát také každému občanovi garantuje jedinečnou e-mailovou adresu.

Volby se v Estonsku konaly ve dvou termínech, přičemž v prvním termínu bylo možno hlasovat elektronicky a v druhém termínu tradičním způsobem. Platilo, že internetový hlas mohl volič odevzdat i vícekrát, přičemž platný byl vždy ten hlas, který byl odevzdaný jako poslední. Volič, který hlasoval přes internet, měl však ještě možnost změnit své rozhodnutí a v druhém termínu opravit svůj hlas tradičním způsobem, přičemž jeho internetové hlasování bylo tímto anulováno.⁴³ Pro tato opatření existovaly hned dva důvody. Prvním z nich byla eliminace možnosti nákupu hlasů a druhým důvodem byla eliminace možnosti ná-

³⁹ HABÁŇ, M. Jak na volební neúčast?, Dostupný z: <http://www.e-metro.cz>, 2004.

⁴⁰ Jedná se o strategický technologický koncept společností Hewlett-Packard a Scytll pro řešení elektronických volebních projektů.

⁴¹ 76 % obyvatel podává daňové přiznání prostřednictvím internetu).

⁴² RADA, V.: Internet v praxi: Komunální volby v Estonsku, dočkáme se i u nás?, Dostupné z: <http://www.zive.cz>, 2006.

⁴³ Tento systém odmítl schválit estonský prezident Arnold Rüütel, s tím, že internetoví voliči mohou před ukončením voleb změnit své preference kolikrát chtějí, což by porušovalo princip rovných podmínek. Prezidentův nesouhlas byl však zamítnut ústavním soudem.

tlaku. Největší zárukou regulérnosti těchto voleb tak je skutečnost, že v okamžiku, kdy by volič měl jakoukoliv pochybnost o neregulérnosti internetových voleb, mohl hlasovat tradičně a jeho internetový hlas byl anulován. Je nutno zdůraznit, že vůbec možnost realizace voleb přes internet vycházela v Estonsku z předpokladu, že tento způsob nabízí stejnou míru bezpečnosti a důvěryhodnosti jako systém tradiční. Proto byl otázka zabezpečení klíčovým požadavkem na vybraný volební systém.⁴⁴ Pro unikátnost celkového řešení voleb je těžké hodnotit, zda jsou 2 % hlasujících přes internet moc či málo. Estonci ale zjevně zklamání nebyli⁴⁵ a plánují použití tohoto systému i v letošních parlamentních volbách.

NĚKOLIK POZNÁMEK ZÁVĚREM

Slušelo by se na závěr zodpovědět otázku položenou již v nadpise našeho článku. Může být elektronické hlasování alternativou pro místní referendum? Odpověď je primárně spojena se skutečností, že alternativa elektronického hlasování s sebou nese jak řadu výhod, tak i některé zápory.

Mezi jednoznačné klady musíme řadit příslib vyšší účasti oprávněných osob při hlasování, protože technologicky nové řešení patrně bude mobilizovat mladé a dosud volebně pasivní občany. Je třeba poznamenat, že v České republice se zvýšení účasti při elektronickém hlasování věnovali (před volbami) i politici menších stran⁴⁶, avšak řada odborníků na elektronické komunikace⁴⁷ s tímto názorem nesouhlasí. Výhodou je i vysoká rychlost sčítání hlasů a vyhodnocení hlasování jako celku (cca v řádu minut), tato výhoda je však kompenzována nebezpečím prolomení ochrany hlasování, ať už viry, synchronizovaným hromadným útokem na hlasovací servery anebo podvodem ze strany hlasujících.

Líší se i názory na nákladnost takového hlasování. Kdyby byla využita pouze elektronická forma hlasování, při níž by odpadla nutnost tisku hlasovacích materiálů a početných komisí, při častějším opakování místních referend a při zapojení této technologie i do voleb by jistě došlo k úsporám. Budou-li, a to je téměř jisté, probíhat obě formy paralelně, pak se náklady zdvojnásobí.

Posledním bodem, který by mohl hrát jistou úlohu při vážení výhod a nevýhod, je přiblížení se k původním ideám přímé demokracie. Prostřednictvím zabezpečeného elektronického hlasování by se občané mohli vyjadřovat častěji k veřejným věcem, které se jich týkají, a elektronické hlasování by tak vytvořilo mnohem silnější interakci mezi politikem a jeho voličem.

Zatím není snadné hodnotit spolehlivost elektronického hlasování, když se ve světě konaly pouze pilotní projekty a zkušební hlasování. Varovným příkladem mohou být zkušenosti Spojených států amerických, v nichž po vyhodnocení voleb mezi lety 1988–2000 bylo zjištěno, že míra chyb u mechanických hlasovacích zařízení dosahuje 2,5 %, u elektronických terminálů 2,3 % a u skenování papírových hlasů 1,5 % z celkového počtu odevzdaných hlasů⁴⁸.

Je potřeba vidět, že elektronické hlasování je zatím více zajímavým technickým experimentem nežli plnohodnotnou variantou tradičního hlasování. I jako experiment však má obrovský potenciál, který by měl vyplnit mezeru vznikající mezi technologicky vyspělou společností a jejím tradičním způsobem hlasování, postaveným na hlasovacích lístcích z papíru, hlasovacích schránkách zabezpečovaných pečeti. Elektronického hlasování by se mělo rozvíjet jako postupný projekt, zprvu aplikovaný právě na místní referenda, která skýtají nejprůběžnější podmínky pro výzkum technologických, přenosových a bezpečnostních otázek spojených s elektronickým hlasováním. Před vlastním hlasováním by měla proběhnout informační kampaň o nových možnostech hlasování, hlasující občané by měli mít možnost si hlasování vyzkoušet ještě před oficiální volbou a měla by být veřejně demonstrována bezpečnost celého systému. Stejně tak je potřeba, aby byly analyzovány možnosti propojení jednotlivých registrů oprávněných osob, aby komise pro hlasování měly elektronické klíče k elektronickým hlasovacím schránkám, a aby systém mohl ověřit, zda občan skutečně hlasoval jen jednou (a to bez možnosti vyjádření jeho výběru).

Pro aplikaci elektronického hlasování je nutné začít změnou právní úpravy, která by rozšířila stávající zákon o možnost elektronického hlasování a současně by vymezila jeho vztah k hlasování tradičnímu. Vše, co by následovalo, je jen otázkou technickou. Nabízíme tak nyní odpověď na otázku z úvodu: „S politickou vůlí – ano!“.

⁴⁴ Volební systém byl postaven na serverech s operačním systémem Linux, projekt zajišťovala estonská firma Cybernetica.

⁴⁵ Celková účast ve volbách byla 47 % oprávněných voličů, prostřednictvím internetu volila 2 % voličů (celkem bylo prostřednictvím Internetu odevzdáno 9317 hlasů, z toho bylo 30 hlasů neplatných a 364 voličů svoji volbu změnilo v průběhu hlasování).

⁴⁶ Např. HABÁŇ, M.: Jak na volební neúčast?, Dostupné z: <http://www.edemokrate.cz>; nebo MLYNÁŘ, V. v rozhovoru na <http://www.micr.cz/scripts/detail/clanek/php?id=451>.

⁴⁷ Srovnej např. BIRDSALL, S.: The Democracy Divide, Dostupné z: http://www.firstmonday.org/issues/issue10_4/birdsall/, která ostře polemizuje s teorií vyšší volební účasti mladých voličů a přináší vyčerpávající rozbor. Sama je specialistkou na elektronickou komunikaci na fakultě informatiky Brownovy university v USA.

⁴⁸ BOUTIN, P.: Is e-voting safe?, Dostupné z: <http://www.pcworld.centercom>.